

EXCAVACIONS A LA TORRE DESVERN (CELRÀ)

Marc PRAT *, Jordi SAGRERA *

INTRODUCCIÓ

La Torre Desvern, també coneguda com a Torre Desbach o simplement com la Torre, s'emplaça al bell mig del terme municipal de Celrà, a l'actual barri del Pedró (antic veïnat de Reixach). Tot i la seva ubicació central respecte al terme municipal, la torre no se situa dins del nucli urbà sinó que es troba als afores de la població, al final del carrer dels Germans Sàbat i al costat mateix del castell de Celrà, encara que més enlairada i sense relació amb aquest. Orogràficament, la torre s'alça al capdamunt d'un petit turó que s'eleva a l'est del nucli antic, des d'on posseeix un ampli control visual sobre la plana del Ter, a tramuntana, i la vall de Palagret, a llevant.

Els registres arqueològics documentats en el subsòl de la Torre Desvern han posat de relleu una forta activitat antròpica que es podria remuntar a l'època antiga. Tanmateix, l'origen de l'immoble actual s'emmarca en el context de la construcció, en un moment incert del segle XII, d'una casa noble fortificada (sobre l'estructura de l'edifici veure, Palahí i Nolla, 2014).

Després d'una campanya de prospeccions, l'any 2012 i gràcies a la col·laboració establerta entre l'Ajuntament de Celrà i el Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria de l'Institut de Recerca Històrica de la Universitat de Girona, es va iniciar el projecte arqueològic "Arquitectura i poder en època medieval i moderna. Les cases fortes de l'entorn de Girona" actualment emmarcat dins el programa de projectes quadriennals de recerca arqueològica de la Generalitat de Catalunya.

DESCRIPCIÓ DELS TREBALLS

Les campanyes arqueològiques dels anys 2014 i 2015, emmarcades dins la programació del projecte, han centrat la major part dels seus esforços en el sector situat al sud de la façana meridional de l'edifici.

La campanya del 2014, que es va iniciar amb la realització d'uns rebaixos mecànics a la plataforma situada a

migdia de l'edifici i de la zona excavada els anys 2003 i 2013, va consistir en dos grans sondejos a l'esplanada de migjorn de l'immoble. Els rebaixos mecànics inicials van ser necessaris a causa de la presència d'una terrassa artificial limitada a migdia per un mur de feixa d'època contemporània que s'havia bastit per poder ubicar-hi un petit hort.

La campanya del 2015 va continuar els treballs arqueològics al sector meridional de l'immoble i, alhora, va practicar un sondeig a l'interior de la torre original de l'edifici.

Per una millor comprensió dels treballs i les troballes realitzats al llarg de les dues darreres campanyes, a conti-

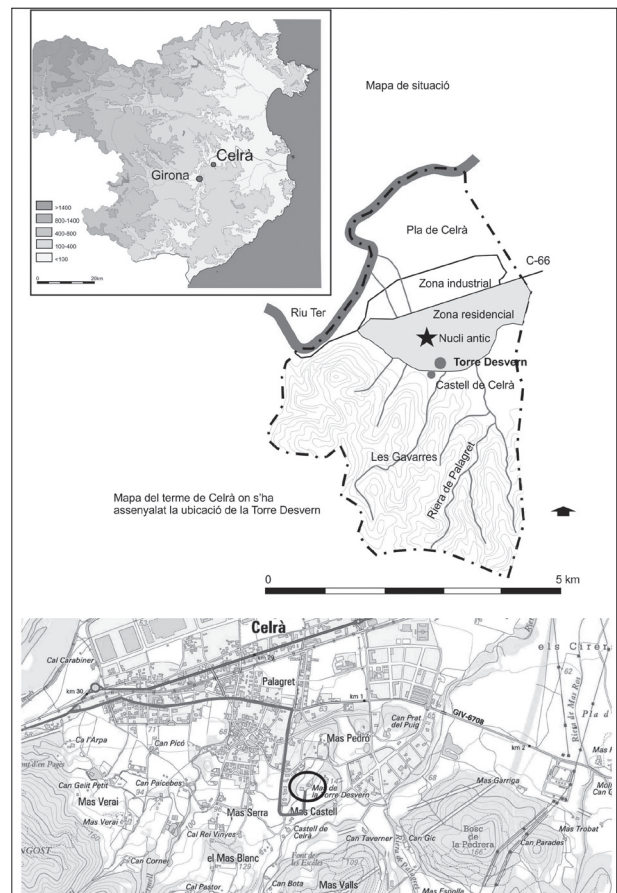

Figura 1. Ubicació de la Torre Desvern.

* Laboratori d'Arqueologia i Prehistòria. Institut de Recerca Històrica. Universitat de Girona.

498

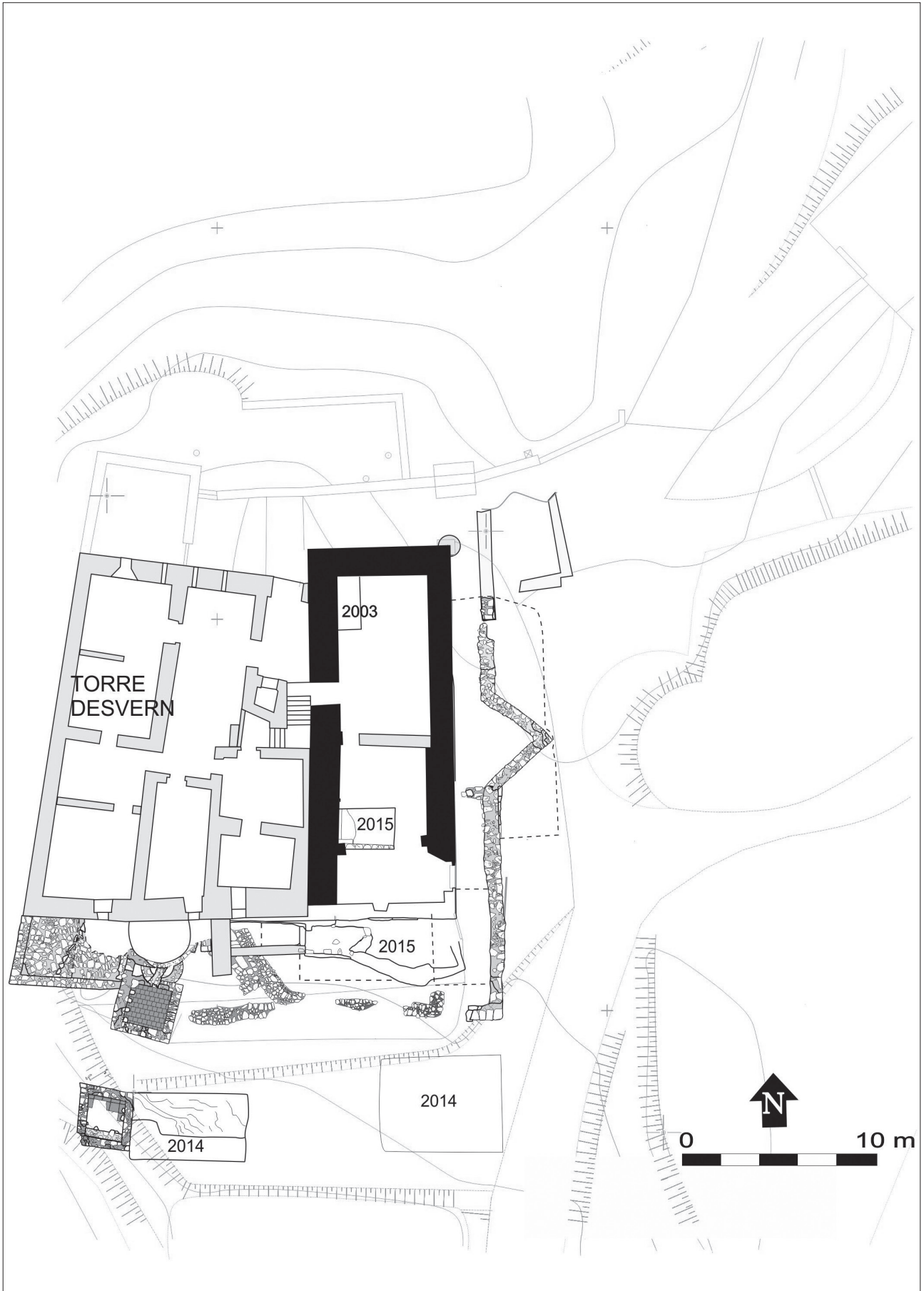

Figura 2. Planta general, amb indicació dels espais excavats els anys 2014-15.

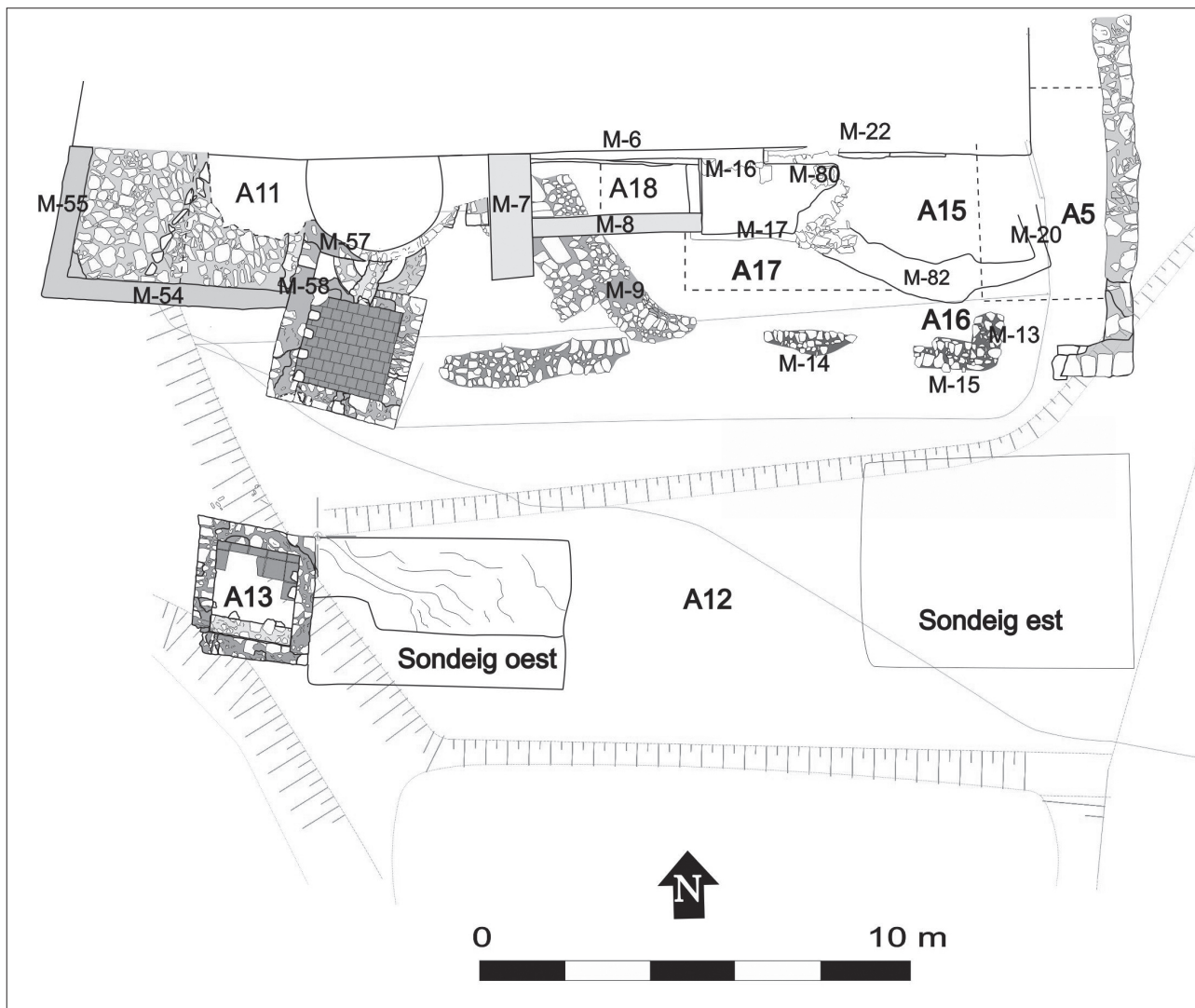

Figura 3. Planta dels sectors excavats amb indicació dels àmbits i les principals estructures.

nuació dividirem la descripció atenent als diversos espais en què es va dividir la zona. Val a dir que en aquesta àrea cal parlar més d'espais que d'àmbits, ja que es tracta d'una subdivisió realitzada en funció de l'existència d'uns límits artificials que tot sovint no responen a àmbits reals i on s'aglutinen estructures de diverses èpoques.

CAMPANYA 2014

Àmbit 12

Es tracta en realitat d'un gran espai obert situat a migdia del conjunt d'estructures localitzades els anys 2003 i 2013, on s'ubicava fins a inicis de la campanya del 2014 l'esmentat hort. Els treballs es varen iniciar amb un rebaix mecànic per tal d'eliminar les terres vegetals aportades per les activitats hortícoles. Un cop realitzat aquest rebaix, l'espai es va subdividir en dos grans sondejors realitzats als extrems oest i est de l'àmbit, deixant sense excavar la zona central.

Sondeig oest

Aquest sondeig es va obrir a l'extrem oest de l'espai, a tocar el dipòsit inferior (àmbit 13) excavat l'any 2013. En l'excavació d'aquest sondeig no es va localitzar cap estructura però sí que es varen poder apreciar algunes qüestions que tenen a veure amb la topografia original del sector i algunes de les fases de transformació de la zona, així com amb el moment de construcció del dipòsit (àmbit 13).

Al sondeig s'ha pogut apreciar com la topografia del sector era molt més abrupte que la que es pot apreciar a l'actualitat. De fet les argiles naturals del subsòl presenten un doble pendent nord-sud, molt més abrupte, i est-oest. Aquest desnivell es va començar a reomplir al segle XVI, moment d'importantes reformes a l'edifici, i no es va concloure fins al segle XVIII-XIX. A diferència del que succeeix al sondeig de llevant (com veurem), els nivells d'enderroc amb pedres provinents de la destrucció d'al-

gunes de les estructures associades a l'edifici són poc contundents i la majoria de nivells de rebliment són de terres força netes.

L'excavació també ha permès apreciar com el dipòsit inferior (àmbit 13) es va construir tot aprofitant el desnivell natural del terreny. De fet va ser necessari crear una petita plataforma prèviament a la construcció del propi dipòsit. Ha estat precisament l'excavació d'aquest nivell de preparació el que ha permès datar el moment de construcció del dipòsit al segle XVI.

Sondeig est

Situat a l'extrem de llevant de la plataforma, els resultats d'aquest sondeig completen la reconstrucció de la topografia del sector. En aquest sector, les argiles naturals apareixen pràcticament en superfície a la banda nord del sondeig amb un desnivell nord-sud i est-oest, si bé no tant acusat com el que s'apreciava al sondeig oest.

El més remarcable d'aquest sondeig és la troballa d'un doble nivell d'enderroc. Un primer nivell, amb pedres de dimensions grans i mitjanes, carejades solament per una de les seves cares. Per damunt d'aquest enderroc se'n situa un segon, també amb blocs parcialment carejats, però en el que a més hi és molt abundant el morter. Part d'aquest enderroc es va emprar per farcir la zona sud del sector, on el desnivell era més acusat, per tal de crear la terrassa que fins ara delimitava aquest sector. Molts dels blocs d'aquesta zona semblen provenir de l'ensorrament o enderroc de la façana sud de la vella torre o casa forta, ja que entre els materials recuperats hi abundaven els carreus carejats, tan de pedra sorrenca com de calcària, característics de la construcció original de l'edifici.

Un cop finalitzada la campanya d'excavacions i vistos els resultats, es van realitzar nous treballs mecànics per tal de rebaixar el terreny, eliminant la terrassa artificial construïda en època contemporània i recuperant en part el desnivell original del terreny.

Àmbit 11

L'any 2013 es va iniciar l'excavació de l'àmbit 11, un espai quadrangular delimitat pels murs M-55 (oest), M-54 (sud) la façana de l'edifici pel nord i l'absis M-57 i el mur M-58 per llevant. En aquells moments no es va poder aixecar tot el paviment de la zona (UE 3214), un sòl de blocs de pedra fet tot aprofitant peces provinents dels murs de l'entorn, ja que l'existència de dos pous negres contemporanis no ho va permetre. No obstant, durant la campanya del 2014, un cop eliminats aquests elements,

es va poder aixecar tot el paviment i continuar amb l'excavació de la zona. Es va poder determinar que es tracta d'un espai afegit a l'estructura original, i que es comunicava amb l'edifici a través d'una porta oberta a la façana sud de l'immoble, actualment tapiada. No sembla en cap cas que es tractés d'un espai cobert (de ser-ho el sostre seria una estructura lleugera ja que no ha deixat cap traça dels seus suports ni als murs perimetrals ni a la façana de l'edifici) sinó més aviat d'una plataforma de treball relacionada amb les altres estructures de l'entorn (com els dipòsits A10 i 13).

CAMPANYA 2015

Durant la campanya del setembre del 2015, bona part de l'excavació es va centrar en l'àmbit A-15, espai situat entre els murs M-16, M-17 i M-80, M-82, M-20 (ja dins l'àmbit A-5) i la paret meridional de la torre (M-22), la qual és fruit d'una refecció moderna. Tanmateix, per tal d'aclarir les característiques dels diferents murs que delimiten aquest espai, també es varen practicar sondejos a l'àmbit A-5 i a dos nous àmbits, A-17 i A-18.

Àmbit 15

Aquest àmbit va centrar els principals esforços de la intervenció a la zona 3. L'objectiu principal de l'actuació era el d'intentar definir el límit original de la torre.

Un cop iniciats els treballs, es va poder comprovar com l'àmbit quedava dividit en dues parts clarament diferenciades.

En aquest punt i per entendre aquesta divisió en dues parts, cal fer referència a les excavacions anteriors.

En la campanya del 2003, Ferran Codina va localitzar tres murs: el mur M-16, el mur M-17 i el mur M-20. La connexió entre aquests tres murs va portar a que, en aquell primer moment, Codina els interpretés com el tancament original de la torre romànica. La campanya de l'any 2015 va permetre comprovar que el mur M-17 no és una única estructura, sinó la combinació de dos murs: el mur M-17, pròpiament dit, i el mur M-82. El mur M-17, que és solidari amb el mur M-16 i igual al mur M-80, seria el mur de tancament de la torre romànica. El mur M-82, per contra, seria un afegit posterior a l'esfondrament de la façana meridional de la torre, ja que descansa sobre el mur M-17 i no segueix la seva alineació, sinó que es corba fins arribar al mur M-20, amb el qual és solidari.

És en el punt on el mur M-82 recolza sobre el mur M-17 on es troba el canvi en l'àmbit 15. A la banda oest d'aquest

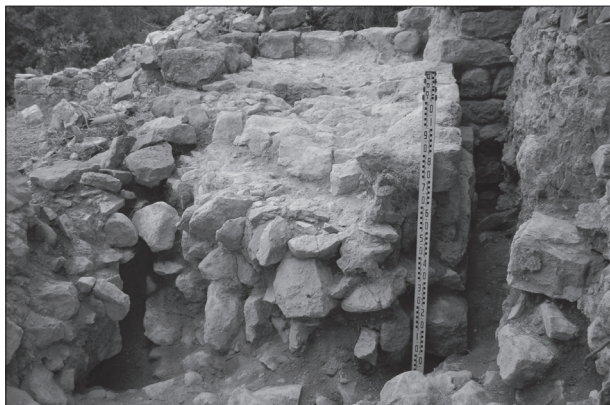

Figura 4. Mur meridional de la torre.

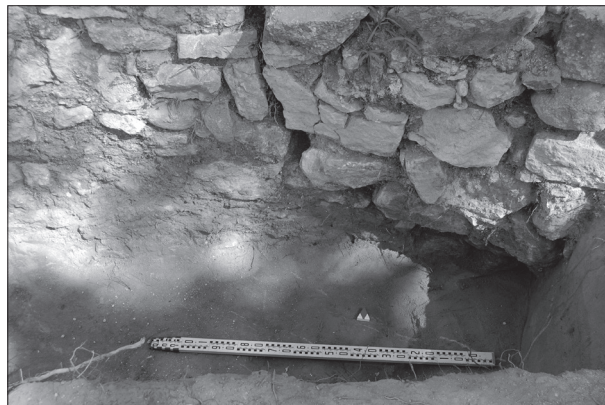

Figura 5. Punt on el M-82 recolza sobre el M-18.

punt, al costat del mur M-17, es va localitzar l'angle intern original de la torre i es va poder comprovar com els murs M-16, M-17 i M-80 conformen una sola estructura, farcida per un rebliment de morter i pedres de diferents dimensions. A la banda est, al costat del mur M-82 i fins arribar al mur M-20, hi ha una gran quantitat de material d'enderroc format per pedres de diferents dimensions. Un bon nombre de les pedres que conformen aquest enderroc són blocs paral·lelepípedes. Les característiques d'aquestes pedres i la seva situació mostren que foren reaprofitades després de l'esfondrament de la paret meridional de la torre romànica.

L'excavació d'aquest àmbit, a part de localitzar el mur de tancament de la torre romànica i de dividir l'àmbit en dues àrees diferenciades, ha permès entendre com funciona la paret moderna (M-22) que tanca pel sud la torre.

En aquest sentit, la intervenció va permetre comprovar com bona part de la façana de migdia actual de la torre (M-22) no presenta cap fonamentació, sinó que descansa sobre un nivell de morter de mala qualitat. Per contra, l'extrem occidental d'aquest mur sí que presenta una fonamentació fins a recolzar sobre el mur M-16.

Àmbit 5

Aquest àmbit, se situa a l'est de l'àmbit 15 i inclou en el seu interior una part del mur M-82 i el mur M-20. L'objectiu era intentar apreciar com funciona el parament intern dels murs M-20 i M-82 i comprovar la potència exterior d'aquests dos murs al lloc on formen angle. D'una banda, l'excavació de la part interna dels murs va constatar l'existència d'un potent nivell d'enderroc, com ja s'ha esmentat en l'explicació de l'àmbit 15. D'altra banda, el sondeig exterior va mostrar que l'angle entre els dos murs queda penjat i cobreix un estrat argilós

Àmbit 17

Aquest nou àmbit es troba situat al sud de l'A-15 i a l'oest de l'A-16 i és l'espai que hi ha entre els murs M-9, M-14, M-15 i M-13, que el tanquen per l'est, el sud i l'oest, i els murs M-8, M-16, M-17 i M-82, que el tanquen pel nord. En aquest àmbit, es va practicar un sondeig al lloc on els murs M-17 i M-82 es troben per confirmar la seva relació estructural. D'aquesta manera, el sondeig va constatar el que ja s'intuïa durant l'excavació de l'A-15: el mur M-17 no és un sol mur, com s'havia interpretat anteriorment, sinó que està format per dos murs, el mur-17, l'original, i el mur M-82. L'excavació va permetre veure com el mur M-82 recolza sobre el mur M-17 i com aquest darrer continua per sota del mur M-82. El sondeig també va permetre arribar al nivell on el mur M-17 queda penjat, tot cobrint un estrat de graves.

Àmbit 18

Aquest nou àmbit, situat entre els murs M-6, M-7, M-8 i M-16, ja fou excavat el 2003. Els objectius d'aquesta nova intervenció eren confirmar les dades proporcionades per l'excavació anterior i veure la relació que tenen els murs M-16 i M-6. Amb aquests objectius en ment, es va practicar un sondeig quadrangular a l'extrem oriental de l'àmbit. El sondeig va verificar els resultats de l'any 2003 (es va arribar a un nivell estèril i molt compacte (UE 3337) que és tallat per M-16) i va servir per veure com la part inferior dels murs M-16 i M-6 és solidària.

Sondeig a l'interior de la torre

En un intent de cercar estratigrafia que permetés datar amb major precisió el moment de construcció de la torre, es va practicar un sondeig de 2'17 m. nord-sud per

Figura 6. Sondeig realitzat a l'interior de la torre.

2'90 m. est-oest a l'interior de la mateixa, concretament a l'actual estança meridional. Tot i que el sondeig va permetre identificar la rasa de fonamentació del mur oest de la torre, aquesta no va aportar materials que permetessin establir una datació precisa.

CONCLUSIONS

Els resultats de les excavacions del bienni 2014-15 marquen dos espais ben diferents. Per una banda, els sondejos realitzats a l'esplanada situada a migdia de l'edifici han aportat dades interessants sobre la topografia de la zona en època medieval i moderna. Per altra, els treballs realitzats a tocar i a l'interior de la torre ens han proporcionat informació sobre l'estructura d'aquesta i la seva evolució.

L'excavació dels dos grans sondejos ha permès descartar l'existència d'estructures en aquella zona i ha ajudat a la reconstrucció de la topografia original de l'indret. En aquest sentit, cal destacar que a la banda sud i, sobretot, a l'extrem sud oest, el desnivell del terreny era molt acusat, de tal forma que la torre i les estructures annexes, ocupaven una petita terrassa situada en una posició elevada respecte a l'entorn. Aquests resultats no fan altra cosa que confirmar el que ja s'havia apreciat en anys anteriors, sobretot a la banda nord de l'edifici, és a dir, que la posició elevada de la torre era molt més clara del que sembla a l'actualitat, reforçant el seu caire defensiu i el seu domini visual de l'entorn.

De fet, va ser a partir del segle XVI, amb la reconversió definitiva de la vella torre en un espai eminentment residencial i sense funcions defensives, que l'entorn es va començar a elevar, emprant les vessants naturals com abocadors i creant noves terrasses artificials.

L'ensorrament de la façana sud de la torre, succeït al segle XVIII, també té el seu reflex en el sector situat a

migdia de la mateixa, ja que al sondeig realitzat a llevant (just davant de la torre) s'ha recuperat un potent nivell d'enderroc amb molts blocs provinents de la vella façana. Val a dir que part de l'enderroc semblava desplaçat de lloc, potser remogut per crear o ampliar la terrassa artificial que fins fa un any acollia l'hort suara esmentat i que abans havia servit per col·locar-hi elements complementaris de l'establiment quan aquest era ja una simple masoveria (galliners i altres tancats per bestiar).

La intervenció a la zona més propera a la façana sud de la torre ha aportat dades sobre l'evolució d'aquesta estructura. L'excavació de l'àmbit A-15 ha permès localitzar l'angle intern de la torre romànica i esbrinar quina relació tenen els murs M-16 i M-17. L'excavació en extensió de tot l'àmbit ha ajudat a distingir dues àrees totalment diferenciades: la part oest, sector on es localitza l'angle de la torre original, format pels murs M-16, M-17, M-80 i la part est, sector on es troben dos nivells molt potents, formats per sorra i una gran quantitat de material d'enderroc, que s'entreguen al mur original de la torre (M-16, M-17 i M-80) i als murs M-20 i M-82.

L'excavació d'aquest àmbit, juntament amb el sondeig practicat a l'àmbit A-17, ha permès constatar que el mur M-17 està format per dos murs: el mur M-17, la tanca de la torre romànica, i el mur M-82, fruit d'una refecció posterior a l'esfondrament de la torre.

Finalment, l'excavació de l'àmbit 15 també ha servit per comprovar com funcionen els fonaments de la paret moderna que tanca pel sud la torre. Aquesta paret no descansa sobre els antics fonaments de la torre romànica, sinó que es troba situada aproximadament un metre al nord del parament intern de la torre original. Així doncs, quan referen la façana sud de l'edifici després de l'esfondrament de la paret meridional de la torre, no aprofitaren els fonaments de la torre ni conservaren la seva longitud original, sinó que la varen escurçar.

Pel que fa al sondeig practicat a l'interior de la torre, aquest va permetre detectar tot un seguit de nivells tallats, a la seva banda oest, per la rasa de fonamentació del mur occidental, la qual aprofundia fins al nivell estèril, que no era la roca del subsòl, sinó un estrat argilós de gran compactació. Aquest sondeig també ha servit per detectar la nul·la presència d'altres estructures al subsòl de l'interior de la torre. Durant la campanya del 2003, Ferran Codina també excavà a l'interior de la torre. Aquell sondeig, que es va realitzar a l'angle nord-oest, detectà com els fonaments de la paret oest quedaven penjats uns dos metres per sota del seu punt zero. Per contra, els fonaments de la paret nord continuaven descendint i, de fet, no localitzà on acabaven. Aquesta diferència entre la

potència dels fonaments de les diferents parets és degut a la singular topografia del lloc. El terreny on s'alça la torre formaria un petit altiplà amb uns desnivells pronunciats en els marges (sobretot als costats septentrional i occidental de l'edifici). Els murs de la façana nord de la torre, aixecats en uns dels vessants més abruptes, havi- en de tenir uns fonaments més potents que s'assentessin fermament en el subsòl argilós del turó. Per contra, el mur occidental de la torre, en la part central de l'altiplà, no necessitava uns fonaments tant potents, ja que el subsòl natural aflora a una menor profunditat.

BIBLIOGRAFIA

CODINA, F. 2004, La torre Desvern de Celrà. Resultats de dues campanyes d'excavacions, *Setenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, La Bisbal d'Empordà, 435-440.

PALAHÍ, L., NOLLA, J.M. 2014, La torre Desvern (Celrà, Gironès), *Dotzenes Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona*, Besalú, 521-530.